

A close-up portrait of an elderly man with light-colored hair, wearing a black tuxedo and a dark bow tie. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background is blurred.

Martina Riebauerová | Josef
Koutecký

**OSM MÚZ
MÉHO
ŽIVOTA**

Vyšehrad ROZHOVORY

Martina Riebauerová / Josef Koutecký

OSM MÚZ MÉHO ŽIVOTA

Martina Riebauerová /
Josef Koutecký
**OSM MÚZ
MÉHO ŽIVOTA**

Vyšehrad

Foto archiv autora

Obálku s použitím fotografie Vojtěcha Vlka
a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2016 jako svou 1487. publikaci
Odpovědná redaktorka Marie Válková
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 160 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Copyright © Martina Riebauerová, Josef Koutecký, 2016
Photo cover © Vojtěch Vlk, 2016

ISBN 978-80-7429-725-0

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

◀ Portrét od Oldřicha Kulhánka k 75. narozeninám Josefa Kouteckého,
kresba tužkou

PŘEDMLUVA

Rozhovory s panem profesorem Kouteckým vznikaly na přelomu roku 2015 a 2016. Nebylo to jeho úplně nejšťastnější životní období, ba právě naopak. Byl stále posmutnělý ze smrti své milované ženy před dvěma lety, a pár dnů před odevzdáním rukopisu mu zemřela dcera. Na nemoc, které zasvětil celý svůj profesní život.

A přesto setkání s ním byla vždy oázou radosti v běhu všedních dní. Týden co týden, vždy úderem deváté ráno jsem vstoupila do starého holešovického bytu, pan profesor mne ve dveřích vítal v košili a s motýlkem u krku, a pokud náhodou ne, omluvil se, že se kvůli starostem nestihl obléci do gala. V cibulovém porcelánu na stolku v obývacím pokoji pokaždé voněla káva, napůl turecká a napůl rozpustná. Byla mi nabídnuta napoprvé jen k ochutnání a já už u ní zůstala, jakož i u krabice nachystaných belgických sušenek. Mám totiž ráda rituály, stejně jako můj hostitel. Moje stálé místo na pohovce, hned vedle toho, kde sedávala paní Koutecká, bylo zalito teplým světlem starožitné lampy a ve vzduchu byla cítit těžká vůně doutníku, který si pan profesor po ránu vykouřil a odložil vždy ještě předtím, než jsem zazvonila. Dost dlouho jsem sbírala odvahu jej požádat, aby přede mnou nekouřil, protože z dýmu mě bolívá hlava a nic s tím nenadělám. „Vaše chyba, mé věty a úvahy budou o to chudší,“ zamračil se naoko. Ale mně to tak nepřipadalo.

Stačilo zapnout diktafon a pak už se jen nechat unášet na vlnách jeho myšlenek a vnímat jejich hloubku. Protože život

Josefa Kouteckého je jako širý, nikým a ničím neohraničený oceán, který obývají múzy. Tedy Múzy s velkým M.

Fauna, jeho celoživotní slabost pro zvířata, která započala už u tatínkova akvária.

Medicína, přesněji dětská onkologie, jeho profese.

Manželka Jitka, jeho femme fatale.

Hudba, zvláště pak ta komorní, jeho vášeň.

Praha, jeho láska.

Antikvita, jeho velká záliba.

Čeština, jeho silná stránka, což se projevilo i při práci na této knize.

A konečně Víra, náplň a podstata jeho života.

Osm těchto Múz je zachyceno na následujících stránkách. Nepochybně je to jen jejich zlomek – a nepochybně existují ještě další, nepopsané... Třeba na ně dojde někdy příště.

22. března 2016

První Múza
Fauna

Byt v prvním patře holešovického činžáku, do jehož zlaté cedulky na dveřích je vyryto jméno „Kouteckých“, je vzorně uklizený a naprosto tichý, ale kdysi to prý bývala zoologická zahrada. Malá zoologická zahrada samozřejmě, a jak znám profesora Kouteckého, umím si představit, že musela být dokonale nebo alespoň v rámci možností vypulírovaná. I tak býval byt plný hadů, ještěřů, štírů, pavouků, papoušků. Josef Koutecký tu bydlel už jako malý kluk – a v malém pokojíku, kdysi dávno určeném služkám, měl svoji malou laboratoř. Tady pitval svá první zvířata, žáby. Tady se rodil zájem o to, co tajemného se děje uvnitř těla, který později přerostl v zájem o člověka. Protože jak se říká, kdo neporozumí chování zvířat, nepochopí konání lidí. Duše zvířat jako by v bytě zůstaly, i když dnes je kromě početných vycpaných tvorů připomínají především porcelánové sošky Agátek, fenek francouzského buldočka, které se tu později vystřídaly jako poslední příslušnice zvířecího rodu. Mimochodem k jedné z Agátek se váže následující historka: Když kdysi malířka Marina Richterová pozvala na prohlídku své nové zahrady profesora Kouteckého s jeho chotí, ale bez pejska Agáty, odpověď na toto úsměvné faux pas byla velmi výmluvná: Nepřišli.

Pane profesore, věříte v nějaká osudová znamení?

Co myslíte pojmem osudová? Třeba že letí kometa?

Spíš jestli si zpětně vybavíte nějaký moment, který předurčil, aniž jste si to v danou chvíli uvědomoval, že z vás jednou bude slavný dětský onkolog.

Na žádný takový si nevzpomínám. Abych byl úplně upřímný, nikdy nepřišel okamžik, který by mě sám o sobě nasměroval, a ani já si nic takového nepředstavoval. Ovšem v gymnaziálních letech přišlo jakési náhlé osvícení, když jsem si uvědomil, že chci být lékařem, a od té doby už mě nikdy nenapadlo, že by to mělo být jinak. V sextě jsem začal vášnivě studovat biologii, protože jsem se chtěl dozvědět něco víc o tajích života. Klukovsky jsem experimentoval a četl knihy o historii medicíny. A o sobotních a nedělních podvečerech jsem chodil rád do Všeobecné nemocnice. Předstíral jsem, že jdu za někým z nemocných, ve skutečnosti jsem ovšem chtěl nasát atmosféru nemocničního prostředí. A ještě raději jsem chodil na Albertov, bloumal kolem ústavů lékařské fakulty a díval se okénkem do sklepních prostorů, kde byly klece s laboratorními potkany. Když bylo okno pootevřené, byl cítit pach zvířat. Mně voněl. Myslím, že na mém rozhodnutí stát se lékařem se podílela už od útlého věku láska ke zvířatům. Těmi úplně prvními byli rájovci v otcově akváriu. Akvárium bylo starodávné, osmihranné, uprostřed byla umělá skalka s průzorem a kolem vodní rostliny. Stálo na secesním květinovém stolku,

Dvouletý Josef v houpacím křesle značky Tonet, z něhož pozoroval tatínkovo akvárium s milovanými rájovci

vedle měla maminka cyperus, mimochodem od té doby miluji jak rájovce, tak cyperusy. A před tím stolkem bylo houpací křeslo od známé firmy Tonet. Jako malý dvouletý špunt jsem sedával v tom křesle, houpal se a fascinovaně zíral na ryby.

Jaký byl váš tatínek?

Můj otec byl sice velmi přísný, ale rodina pro něj byla vším. Rozkrájel by se pro ni. Viděl se v tom, že má syna. Matka stonala a nemohla už mít další dítě, takže jsem byl jedináček. Otec sám prožil velmi těžké dětství. Pocházel z Rakovníka, jeho tatínek byl drogist, měl obchod zbožím materiálním, jak se tomu tenkrát říkalo, ale když bylo tátovi jedenáct let, dědeček zkrachoval a situaci vyřešil tím, že se v tom obchodě zastřelil. Otec byl tedy od jedenácti let polovičním sirotkem.

Svatební fotografie
rodičů, 28.2.1927

A když mu bylo čtrnáct, zemřela mu matka na zánět mozkových plen. Zbyly čtyři děti jako sirotci. Dva starší bratři byli odvedeni do armády a šli bojovat na frontu, čtrnáctiletý táta zůstal s jedenáctiletou sestrou sám.

Bez babiček?

Bez babiček, bez kohokoli. Dostali úřadem přiděleného jakéhosi poručníka, ale otec o tom hrozně nerad mluvil, takže nemohu v podstatě říct nic bližšího než to, že obě děti bydlely ve sklepní místnosti, večer táta přepral punčochy a malá sestřička mu v nich ráno zaštopovala díry. Po tomto děsivém dětství si otec neobyčejně zakládal na rodině. Kompenzoval si ho tím, že lpěl na výchově syna a domácnosti jako ze škatulky. Matka musela být se mnou, nepřicházelo v úvahu, aby šla do zaměstnání. Jako kdyby chtěl nahradit to, o co v dětství přišel. Ale i při přísné výchově respektoval mé klukovství, a když jsme se na něčem domluvili, držel slovo.

Dvouletý, u počítadla

Tříletý na dvorku domku v Kralupech nad Vltavou

Například?

Za mého dětství nosili i kluci dlouhé punčochy jako holky a k nim nezbytně patřil podvazkový pás. Víte, jaká to byla pro kluka potupa? Ale uzavřeli jsme spolu dohodu. 19. března, na můj i tátův svátek, ať bylo počasí jakékoliv, jsem mohl vyměnit punčochy s podvazky za podkolenky. Rodiče se mi věnovali, jak jen mohli. Téměř každý večer se mnou hráli společenské hry – domino, člověče nezlob se, blechy, jednoduché karty. Ale zbytky na talíři jsem nesměl nechat nikdy a ve čtvrt na devět jsem musel být v posteli. Otec, ač velmi přísný, byl ale nesmírně hodný. Za celé dětství a klukovství jsem dostal jedinkrát v životě výprask.

Co se stalo?

Jak byl pořádný na rodinu, tak byl pořádný ve všem. Zkrátka pedant. Všechno muselo běžet přesně – obsahově i formálně. Odpoledne, když přijel z práce, se vždy servíro-

S rodiči v 1. třídě obecné školy, 1936/37

vala svačina. Na stole byla připravená maminčina bábovka nebo koláč, k ní káva a čaj, v rohu stolu musely ležet noviny, zarovnané přesně s tím rohem, nesměly být ani trochu nakřivo. Svačina byla povinností i pro mne. Bydleli jsme tehdy v jednopatrovém domku v Kralupech, dům měl dvorek a v jeho rohu

Jako student Akademického gymnázia ve Štěpánské ulici v Praze, 1947

Jako sokol na Všesokolském sletu 1938. „Cvičil jsem od šesti do osmnácti let, s výjimkou pauzy během války.“

byla betonová jáma krytá prkny, kam nájemníci vysypávali popel. Onoho inkriminovaného dne jsme si tu hráli s kamarády a někoho napadlo, že si budeme hrát na pohřeb. Já jsem dostal roli mrtvoly. Taková mrtvola musí ovšem ležet a nehýbat se, že ano. Položili mě na ta prkna, a abych se mrtvole co nejvíce podobal, posypali mě celého popelem od hlavy až k patě. Když jsem byl takto namaskován, ozvalo se: „Peťo, svačina!“ Počkejte, vy možná nevíte, že mně se odmalička říká Peťo.

K tomu se ještě musíme vrátit. Každopádně v tu chvíli jsem musel okamžitě vstát z popela a běžet domů. Tak, jak jsem byl. A v tom perfektně čistém, mámou spravovaném bytě, to otec nezvládl a já poprvé a naposledy v životě dostal výprask.

Jakou metodu výprasku otec uplatnil?

Přehnul mě přes koleno a naplácal mi na holý zadek. Rukou samozřejmě, doma žádná rákoska nebyla. Pak už to nikdy neudělal. Vždycky stačilo, aby se jen podíval, a já věděl, kde je hranice. Jak jsem řekl, můj otec byl neobyčejně hodný. Byli jsme chudí, rodiče žili z jednoho platu, od gáže do gáže, a představte si, že v roce 1946, rok po válce, kdy ještě nebylo nic k mání, jsem přišel jednoho dne domů a na stole stál mikroskop.

Kolik vám bylo let?

Nějakých šestnáct a půl. Otec samozřejmě dobře věděl o mém zájmu o biologii. Nevím ale, jak na ten mikroskop sehnal prostředky, netuším, jak ho při tom všem nedostatku dokázal obstarat, ale bylo to tak. Pro mne to byl zázrak, další motivace a vlastně závazek. Stále intenzivněji jsem se začal zajímat o to, jak vypadá život zevnitř. Neboť život se neprojevuje jenom zevně, pohledem na ladné pohyby šelem či vzosné plachtění ptáků. Táta mi obstaral i pitevní prkénko, pinzety, nůžky a jehly. Tenkrát vyšla knížka brněnského profesora biologie na lékařské fakultě Ferdinanda Herčíka. Jmenovala se Mladý biolog. Byl to vlastně návod, jak mají studenti přistupovat k pokusům. Knížka byla rozebraná, tak jsem si ji vypůjčil v městské knihovně a celou si ji rukou opsal. Můj zájem o to, jak vypadají těla zvířat, se pak postupně posunoval k zájmu o strukturu lidského těla.

Kolik takový mikroskop tehdy stál?

To si nedovedu vůbec představit, a hlavně nebyl k dostání. Prostě jsem přišel domů a stál na stole. Je to jedna z věcí, kterou si dodnes neumím vysvětlit, ale hluboce si umím vysvětlit otcův postoj: koupil mi ho ve chvíli, kdy si byl jist, že můj zájem je opravdový.

Asi bych vám to taky věřila, kdybych viděla tu ručně opsanou knihu.

Tu vidět můžete. Mám ji dodnes, spolu s protokoly mých experimentů. Počkejte, teď mi došlo, že první knížka, kterou jsem opsal, byla ještě jiná. Asi tak ve dvanácti letech si náš češtinář umanul, že každý z nás musí opsat jednu celou knihu, kterou má rád. Vybral jsem si Karafiátovy Broučky, dokonce i s obrázky. Taky ji mám dodnes schovanou.

Vidíte a byla také o zvířatech.

To je pravda, i když z jiného úhlu pohledu. A v oktávě jsem pak publikoval svoji první „vědeckou“ práci. Vyšla v časopise Vesmír, byla o barvách perlooček a dělal jsem na ní celé prázdniny. Ke zvířatům jsem se snažil maximálně přiblížit už od malička. Všechny prázdniny svého dětství jsem trávil u tety v Novém Městě na Moravě. Byl to kraj nedotčený, kde louky protínaly křišťálově čisté potůčky, kolem Nového Města bylo třináct rybníků, než je zničili a vyměnili za uranové doly. V potocích byli okouni, které jsme chytali na proutek a na niť, za pět halířů bylo možné koupit háček. A taky pstruzi – ty jsem nechytal na mušku, protože jsem žádnou neměl, ale do rukou. Víte, jak se chytá pstruh do ruky?

Ne, vždycky mi utečou v zákrutě pod břehem.

Když se k tomu pstruhovi přibližujete oběma rukama k hlavě i k ocasu, můžete se dostat až tak blízko, že on stojí a vy hladíte volného divokého pstruha. Nádherný pocit! Jste-li opatrná a nevyrušíte ho nějakým rychlejším pohybem, nechá se hladit, věřte mi. Pak ruce sevřete – a máte pstruha. Chytil jsem nejenom pstruhy, ale taky raky. Doma mi dali kýbl, a když jsem se s ním vracel, byl plný raků. Prvních šest let života jsem prožil v Kralupech nad Vltavou. Na procházky jsme chodili do lesa, na polních cestách nás obklopovaly roje čmeláků, my je chytali do dlaně a pak si je vzájemně házeli pod košili. Když jsme přišli do lesa na jaře, bylo to jak na malém letišti. Ale nelítala tam letadla, lítali roháči, desítky krásných velkých brouků roháčů. Chytit takového roháče byla rozkoš, ale bylo to taky riskantní, protože když to byl samec s vel-

Domácí experimenty s mikroskopem, nezapomenutelným darem od otce

kými kusadly a kousnul, pěkně to bolelo. Do školy jsem ale začal chodit v Praze. O prázdninách v roce 1936 jsme se přestěhovali do pražských Holešovic. A jedna z našich prvních procházek vedla do zoologické zahrady. Od té doby jsem byl jejím neúnavným návštěvníkem, zpočátku o nedělích s rodiči,

Gratulace slonici Gulab k jejím 50. narozeninám, 2009

od nějakých devíti desíti let sám i ve všedních dnech. Podnikal jsem kouzelné výpravy z Holešovic přes Stromovku, Trojský ostrov a přívozem na prámu do staré, vesnické Troje. Víte, že jsem starší než zoologická zahrada? Pamatuju všechny slony. Vydrželo mi to až do stáří, a protože mám dlouhá léta úzké vztahy s vynikajícími pracovníky zahrady, stal jsem se kmotrem řady pražských slonů. Jako kluk jsem znal i toho úplně prvního. Pocházel ze Srí Lanky a do pražské zoo se dostal v roce 1933. Jmenoval se Baby.

Málem bych zapomněla – dlužíte mi ještě vysvětlení, proč se vám říká Peťa.

Pozor, Peťa s krátkým e! Ne jako Běďa, Méďa, ale, zdůrazňuji, Peťa. V rodině byla řada Josefů, Pepů, Jožků a Josefin, i můj otec byl Josef. Říkalo se mu Pepa. Když jsem se narodil a podívali se mi do rozkroku, bylo jasné, že jsem-li kluk, musím se také jmenovat Josef. Jenže už na mě nezbyla žádná varianta jména. Tak mi začali už v porodnici říkat místo Pepa – Peťa.